

nej bioróżnorodności, nie uświadamiamy sobie istoty problemu i jego wagi. Dynamice krajobrazu i relacjom pomiędzy dynamiką a bioróżnorodnością, poświęcony jest osobny blok tematyczny w ramach wykładu.

Streszczenie: Wykład ochrony przyrody (traktowanej jako ochrona życia i jego środowiska) zbudowany jest na ścisłej relacji zachodzącej między życiem a jego środowiskiem. Całościowe spojrzenie na życie pozwala na zintegrowanie myślenia o krajobrazie jako środowisku życia zarówno w wymiarze przyrodniczym, jak i kulturowym.

Słowa kluczowe: ochrona przyrody, bioróżnorodność, projektant-kustosz, współkreacja.

Abstract: The lecture about protection of the nature (treated as protection of life and its environment) had been constructed on the closest relation that occurs between a life and its surrounding. A holistic observation of the life, it let to think about a landscape in an integrated way, both as about the environment of life – in the natural, as well as in the cultural – dimension.

Keywords: protection of the nature, biodiversity, designer-curator, collective creation.

Prof. dr hab. inż. arch. Anna Mitkowska¹

TRADYCJA MIEJSCA I JEJ REGIONALIZMY W NAUCZANIU KRAJOBRAZOWYM

THE PLACE TRADITION AND ITS REGIONALISMS IN LANDSCAPE TEACHING

■ Tradycja miejsca interpretowana jest jako postawa twórcza podporządkowująca kanwę kompozycyjną projektowanej całości krajobrazowej lub ogrodu, istniejącym pierwotnym uwarunkowaniom i wartościom zarówno naturalnym (rzeźba terenu, substancja roślinna, elementy przyrodnicze takie jak skały, potoki), jak i kulturowym – w tym obiekty architektoniczne, a także treściowym, jak np. utrwalony już kult.

Znana od starożytności i stosowana z powodzeniem w wielu kolejnych epokach historycznych, wydaje się pozostawać

jednym z ważniejszych wątków w kształtowaniu ideowych założeń projektowych współczesnego architekta krajobrazu. Daje możliwość kreowania pejzażów w szerokiej gamie ich regionalnych, oryginalnych postaci.

Nauczana przez autorkę niniejszej relacji w przedmiotach grupy „historycznej” dla studentów kierunku architektura krajobrazu, kontynuuje myśl badawczą klasyka polskiej szkoły krajobrazowej, Janusza Bogdanowskiego (1929–2003). W konstruowaniu modeli projektowania krajobrazowego konsekwentnie odwoływał się on do konieczności badania i uwzględniania przyrodniczych i kulturowych uwarunkowań, tj. do „tradycji miejsca”.²

Postawa taka stosowana i znana już w kulturach starożytnych, m.in. w Mezopotamii, wyrazistą formę uzyskała w kręgu kulturowym antycznej Grecji, a to za sprawą kultywowania „ducha opiekuńczego miejsca” zwanego *genius loci*. Tak rozumiane

Il. 1. Lanckorona – rynek, „amfiteatr” z naturalnego rozwoju, po rewaloryzacji z 2005 r. (proj. A. Mitkowska) – uczestnicy mszy św. polowej, maj 2007, (fot. aut.).

Fig. 1. Market square at Lanckorona, a naturally developed „amphitheatre” after its restoration in 2005 (design by A. Mitkowska) – celebrants hearing the field mass, May 2007 (photo by the auth.).

Il. 2. Klasztor OO. Franciszkanów w Pilicy-Biskupicach, przykład polskiego baroku reformackiego, 2004 (fot. aut.).

Fig. 2. Franciscan Monastery at Pilica-Biskupice, an example of Polish Reformation baroque, 2004 (photo by the auth.).

1

2

¹ Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

² Por. Bogdanowski J., *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*, (wyd.3) Wrocław 1976, *passim*.

Il. 3. Przykładowe ilustracje prezentacji multimedialnej, wykładu w ramach przedmiotu: A. Mitkowska, *Kalwarie polskie i europejskie*, Politechnika Krakowska, kier. architektura krajobrazu, rok III, sem. 6., 2006–07.

Fig. 3. Exemplary illustration of a multimedia presentation. A lecture on Polish and European Calvaries by A. Mitkowska for landscape architecture students, 2006–07.

Il. 4. Plansze dyplomowe. *Projekt rewaloryzacji barokowego ogrodu Stupinigi*, dypl.: Ada Leśniewska, Politechnika Krakowska, kier. arch. krajobrazu 2005/06, promotorzy: A. Mitkowska i M.A. Giusti, Turyn.

Fig. 4. Diploma thesis charts: Design for restoration of the Stupinigi baroque garden. Diploma student A. Leśniewska, T.U.C., supervisors A. Mitkowska, M.A. Giusti, Turyn.

istotne walory zastanej sytuacji krajobrazowej, wplatały w założenia twórcze artystów greckich – wątek sacrum krajobrazowego.

Dowodów dostarcza sama Grecja, a także ikonografie z epoki, w formie fresków o tematyce ogrodowej i krajobrazowej. Należy do nich np. fresk ogrodowy z wyspy Santorini, przedstawiający święte rytuały skierowane ku naturze i krajobrazowi, symbolice kwiatów, ich kolorów, gatunków, zapachu.³ Twórcza rozbudowa założeń *genius loci* nastąpiła w kulturze imperium rzymskiego, gdzie powszechnie zakładane willowe ogrody rezydencjonalne wykorzystywały walory ukształtowania

terenu dla kreowania obszarów harmonijnych krajobrazów, budowanych systemami willowego modułu kompozycyjnego.⁴

Wśród licznych osiągnięć antyku, renesans włoski podjął i perfekcyjnie rozbudował właśnie m.in. koncepcje *genius loci* jako metody kreowania wielkoobszarowych ogrodów rezydencjonalnych. Nurt ten zaowocował wykreowaniem manierystycznej odmiany stylowej, stosowanej z powodzeniem przez tak wybitnych artystów jak Galeazzo Alessi i Bernardo Buontalenti.

W dziełach ogrodowych tych mistrzów kształt kompozycyjny ogrodu wynikał wprost z form terenowych i ich rozrzeźbienia, żeby wspomnieć tylko słynną rezydencję Franciszka I Medyceusza, znaną dziś pod nazwą Villa Demidoff w Pratolino (Toskania) oraz Villa Imperiale zwana „la Bellezza” w Sampierdarena.⁵

Szczególnie intensywny rozwój postaw z kategorii *genius loci* nastąpił w okresie powstawania w Europie ogrodów (parków) w stylu angielskim, kiedy to uwzględnianie uwarunkowań przyrodniczych i kulturowych doprowadziło do faktycznego zespolenia w jedną estetyczną rezydencjonalną kompozycję parkowych. Świadomie kształtowano wieloprzestrzenne, harmonijne postaci krajobrazowego zagospodarowania terenów rolnych majątków ziemskich, regionów a nawet krajów.⁶

Ciągle nie w pełni doceniany pozostaje specyficzny nurt projektowania krajobrazowego związany z fundowaniem plenerych sanktuariów kalwaryjskich w katolickich krajach nowożytnej Europy. Ostatnio Kalwaria Zebrzydowska, a później grupa włoskich Sacri Monti z obszaru Piemontu, weszły do prestiżowej grupy Światowego Dziedzictwa Kultury.

Kalwarie w swym naczelnym ideowym i funkcjonalnym założeniu powstawały jako miejsca kultu religijnego, przeznaczone dla realizowania w nich pielgrzymkowego typu pobożności. Wypełniając zamierzony program treściowy poprzez finezyjne rozwiązania krajobrazowe, nasycone często obiektami architektonicznymi, w tym kapliczkami kalwaryjskimi wysokiej klasy artystycznej, stały się w swej warstwie formalnej obiektami mieszczącymi się w kategorii sztuki ogrodowej.

Sanktuaria kalwaryjskie wyrosły z ducha ogrodów manierystycznych XVI-wiecznej Italii, w tym głównie słynnej tokańskiej grupy willi Medyceuszy 2 poł. XVI w. To właśnie w kalwariach i w willach Medyceuszy dogłębnie odczytana w terenie warstwa treściowa (tradycje historyczne miejsca) oraz walory naturalne przyrody ożywionej i nieożywionej, w tym nade wszystko rzeźba terenu wraz z elementami wodnymi – dyktowały twórcom naczelną koncepcję formalną krajobrazowo-ogrodowego kompleksu konstruowanego w terenie.

W obiektach kalwaryjskich zasada *genius loci* spłótła się integralnie z tradycjami franciszkańskimi, filozoficznym umiłowaniem i poszanowaniem przyrody, biorącym swój początek w ideach życia Św. Franciszka z Asyżu. Ostatecznie można powiedzieć, że kalwarie stały się modelowym wręcz przykładem komponowania ogrodów krajobrazowych, w których powstaje wyjątkowa kombinacja wartości naturalnych – przyrodniczych z kulturowymi, tj. artystycznie uformowanymi artefaktami.⁷

W dzisiejszym procesie dydaktycznym, przywoływanie tych właśnie postaw ideowych i założeń projektowych epok minionych, ilustrowanych istniejącymi do dzisiaj postaciami kompozycji krajobrazowych, wydaje się być jednym z lepszych instrumentów pobudzania wrażliwości krajobrazowej studentów, a także wskazywania im – sprawdzonych i inspirujących wzorców warsztatowych.

W zależności od typologicznych systematyzacji różnych obiektów krajobrazowych, szczególnie przydatne stają się przy-

Il. 5. Plansze dyplomowe. *Projekt rewaloryzacji zespołu dworsko-parkowego w Minodze*, dypl. Tomasz Kaczor, Politechnika Krakowska, kier. arch. krajobrazu, 2006/07, promotor A. Mitkowska.

Fig. 5. *Diploma thesis charts: Design for restoration of a palace and garden complex at Minoga*. Diploma student T. Kaczor, T.U.C. supervisors A. Mitkowska.

wolowanie grup obiektów krajobrazu otwartego i zielonego, ogrodowych i parkowych, kalwaryjskich i *sacrum* krajobrazowego, krajobrazu miejskiego i kompleksów architektonicznych. Są one dydaktycznie realizowane w ramach takich przedmiotów jak: historia sztuki, historia ogrodów i architektury najszerzej rozumianej. Dodać należy, że fundamentem odczytania tradycji miejsca stają się prace studialne w zakresie wyodrębniania faz historyczno-kompozycyjnych dla konkretnych obiektów krajobrazowych, a opierające się na dogłębnej wiedzy historycznej i wycuciu form stylowych.

Stratygrafie historyczne splecione z analizami warunków przyrodniczych, dają możliwość określenia oryginalnych, indywidualnych wartości lokalnego krajobrazu – mikroregionu, który powinien być wątkiem przewodnim dla działań ochronnych i kreatywnych w dzisiejszych całościach – mikroregionach krajobrazowych. Wśród przykładowych charakterystycznych uwarunkowań polskiej tradycji miejsca w jej regionalnych odmianach, a podejmowanych przez studentów w zadaniach projektowych, ćwiczeniowych, studialnych i dyplomowych⁸ wymieńmy przykładowo architekturę warmińskiego gotyku i jej rangę krajobrazową, specyficzne cechy polskiego, franciszkańskiego (reformackiego) baroku i charakterystycznych kształtów polskich ogrodów klasztornych, niepowtarzalnych form mikroregionu Lanckorony w woj. Małopolskim oraz Wiślicy w woj. Świętokrzyskim.

Streszczenie: Tradycja miejsca interpretowana jest jako postawa twórcza podporządkowująca kanwę kompozycyjną projektowanej całości krajobrazowej lub ogrodu, istniejącym pierwotnym uwarunkowaniom i wartościom zarówno naturalnym, jak i kulturowym. Znana od starożytności i stosowana w wielu kolejnych epokach historycznych, wydaje się pozostawać jednym z ważniejszych wątków w pracy architekta krajobrazu. Daje możliwość kreowania pejzażów w szerokiej gamie ich regionalnych, oryginalnych postaci. Nauczana przez autorkę niniejszej relacji w przedmiotach grupy „historycznej” dla studentów kierunku architektura krajobrazu, kontynuuje myśl badawczą klasyka polskiej szkoły krajobrazowej, Janusza Bogdanowskiego

Słowa kluczowe: tradycja miejsca, regionalizm krajobrazowy, nauczanie krajobrazowe, Janusz Bogdanowski.

Abstract: *The place tradition is interpreted as a creative attitude, subordinating the compositional groundwork of designed landscape interior to the existing, natural and cultural values. It was known in antiquity and used in next epochs. Now, it seems to be one of the main contexts in the landscape architect's work. It gives us a possibility of creating landscapes in a wide scale of their regional, original shapes. Teaching it by the author of this article as one of the subjects of the "historical" group, is a continuation of the idea of professor Janusz Bogdanowski, the classic of Polish landscape architecture.*

Key words: *place tradition, landscape regionalism, landscape taching, Janusz Bogdanowski.*

³ Wg Gabrielle van Zuylen, *Il giardino, paradiso del mondo*, Trieste 1995, 16n.

⁴ Np. Villa Marco Lucrezio, okolice Pompei (krajobrazy wulkaniczne Wezuwiusza); Villa Tiberio; Capri – otwarcie na krajobrazy, wykorzystanie rzeźby terenu; czy słynna Villa Hadriana w Tivoli pod Rzymem (por. Zuylen, *op.cit.*, s.23,18 i 22).

⁵ Por. Tagliolini A., *Storia del giardino italiano*, Firenze 1988, (ogrody renesansu i manieryzmu, ss. 65–110).

⁶ Najnowsze rozważania nad istotą ogrodów angielskich przedstawiła Kosiacka E., *Angielskie ogrody krajobrazowe XVIII w. i ich recepcja w Polsce*, Warszawa 2006, rozprawa doktorska, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wyd. Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu, promotor J. Fylke, *passim*.

⁷ Zbiorcze omówienie problematyki kalwaryjskiej m.in. [w:] Mitkowska A., *Polskie kalwarie*, Wrocław – Warszawa – Kraków 2003, podręcznik akademicki, *passim*.

⁸ Na kierunku architektura krajobrazu w Politechnice Krakowskiej, przedmioty A. Mitkowskiej.

Dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka¹

O UŻYTECZNOŚCI RYSOWANIA I MAŁOWANIA KRAJOBRAZU ON THE USEFULNESS OF LANDSCAPE DRAWING AND PAINTING

■ Coraz łatwiejsze i doskonalsze fotografowanie, posługiwanie się zapisem cyfrowym obrazów oraz przedstawianie ruchomych wizualizacji projektów – budzi pytania o celowość posługiwania się rysunkiem lub malarstwem. Dyskusja ta, tocząca się w szkołach architektury krajobrazu, dzieli nauczających i studentów na tradycjonalistów i tych którzy posługują się sprawnie techniką komputerową. Jest również trzecia grupa

osób, które w pewnych momentach procesu zapisywania krajobrazu i w trakcie projektowania, posługują się szkicem ołówkowym, a nawet akwarelą, by później sprawdzić obiektywizm swoich notatek i sylwety projektowanych elementów na sfotografowanym tle. Tymi właśnie chciałbym się zająć, by udowodnić

¹ Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.